

רשת
שיעורי
תורה

היכלי תורה

ערש"ק פרשת תצוה י"ב אדר תשס"ז ☸ דף היומי בבלי: מגילה דף כ"ג ירושלמי: עירובין כ"ח

נושאי ה'דף' בעלון:

נטילת ידים ע"י גוי ועבד

(מגילה כ"ג)

סג סג

תפילין של ראש על הכובע

(מגילה כ"ד)

סג סג

חזנים הכופלים תיבות בתפילתם

(מגילה כ"ה)

סג סג

זהירות בקדושת רצועות התפילין

(מגילה כ"ו)

סג סג

הנחת שאר ספרים על גבי חומשים

(מגילה כ"ז)

סג סג

קריאת אדם בשם משפחתו

(מגילה כ"ח)

סג סג

חיוב נשים בפרשת זכור

(מגילה כ"ט)

למרנן ורבנן
לומדי הדף היומי
ומגידי השיעורים

פורים שמח
א פריילעכע פורים

מאג'ים
צוות "היכלי תורה"

מצטרפים היום ל'מחיבתא'
1800-22-55-66

ימי הפורים - ימי שמחה

ימי הפורים - ימי אדר, מתאפיינים כימי שמחה לכל דבר ועניין. הגמרא במספר מקומות מציינת כי ימים אלו מסוגלים לטובה, ומשכך יש להרבות בהם בשמחה.

גם מי שיש לו דין עם גוי נקרא לדון בו בימי אדר כדי שיתמזל מזלו וייצא זכאי בדין.

ולכאורה, הלא שנינו כי "אין מערבין שמחה בשמחה" ואף רואים אנו פעמים רבות בחז"ל שמשתמשים בטיעון זה, ומדוע איפה שונה חודש אדר שהוא כולו שמחה, ולא רק שאין להימנע בו מ"עירוב שמחה בשמחה" אלא שאנו עוד נקראים להרבות בו בשמחה ולערב שמחה בשמחה!?

והתשובה היא פשוטה ונפלאה, הלא כל הטעם שאין מערבין שמחה בשמחה הוא מפני חשש לעיין הרע, אך מזל אדר הוא מזל דגים ש"לא שלטא בהו עינא" וממילא שוב לא שייך בו הטעם של "אין מערבין שמחה בשמחה".

ומוסיפים חכמי הדרש ואומרים, כי על ימי אדר נאמר ש"לא שלטא בהו עינא", וכשלוקחים את המילה "מערבין" ומוציאים ממנה את אות ה"ע"י"ן יוצא "מרבין".

ועל כן, למרות שבכל ימות השנה אנו אומרים כי "אין מערבין שמחה בשמחה", עם זאת בימי אדר ש"לא שלטא בהו עינא" - מוציאים את ה"עינא" - אות ה"ע"י"ן וה"מערבין" הופכים ל"מרבין".

בברכת שבת שלום

החומר בעלון מתוך
מתיבתא

הגמרא של לומדי הדף היומי
לפרטים ועשיית מנויים
1800-22-55-66

העלון יו"ל ע"י המרכז העולמי להפצת הדף היומי
"זכרון משה" טל: 02-5377604

העלון מופץ בלמעלה מ-10,000 תיבות דוא"ל ע"י רשת "היכלי תורה"
טל: 03-5422711 פקס: 1599-55-30-55 דוא"ל: Tora10@bezeqint.net
להצטרפות לקבלת העלון נא לשלוח אמייל לכתובת הנ"ל.
הערות והארות יתקבלו בברכה!

This bulletin is available in English too! To subscribe e-mail us at tora10@bezeqint.net

יום שישי י"ב אדר

מגילה כ"ג

נטילת ידים ע"י גוי ועבד

בגמרא הקשו על המבואר במשנה שבפדיונו של אדם צריך שיהיה תשעה וכהן, שהרי אדם אינו קדוש. והקשו התוספות (ד"ה ואדם) מאי טעמא לא העמידו בעבד כנעני, שעבד כנעני נחשב אדם כמבואר בגיטין (לה:). כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה לרבות עבדו ושפחתו הכנענים. והנה בבית יוסף (או"ח סי' קנט ד"ה ומ"ש רבינו דגוי) הביא בשם ספר המנהיג (הלכות סעודה סי' א) שכתב שהכל כשרים ליטול מהם את הידים, ואף מחרש שוטה וקטן, אבל לא מן הגוי והעבד כיון שצריך שיבואו המים מכח אדם והם אינם קרויים אדם. והפרי מגדים (מש"ז ס"ק טו) תמה על דברי ספר המנהיג למה פסל עבד ואמר שאינו בכלל אדם, והרי הוא חייב במצוות כאשר בכלל רעהו הוא ואפילו בכלל אחיו כמבואר ברא"ם (מזרחי שמות כא כ), וכן קברי עכו"ם אין מטמאין וקברי עבדים כנעניים משמע ביו"ד (סי' שעב ס"ב) שמטמאין. וציין לדבריו בפתיחה כוללת (חלק הב' אות יח) שדיבר שם אם עבד כנעני בכלל התואר 'בני ישראל', 'אחיו' ו'רעהו'.

ובשו"ת בנין ציון (סי' קטז) וברעת תורה (או"ח שם סי"א) כתבו שעבד נקרא אדם לענין טומאת אהל ונטילת ידים, והביאו ראיה מדברי התוספות בסוגייתו שכתבו דנפקא ליה מקרא דכל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה לרבות עבדו ושפחתו הכנענים, הרי שנקראים אדם. ובטעם ורעת הלכות טומאת מת (פ"א הי"ג שעה"צ אות ש"ג) תמה על הבנין ציון למה לא הביא מהגמרא בגיטין שהיא מקור דברי התוספות. אולם כבר העירו בזה שמהגמרא אין להביא ראיה כיון שיתכן שהריבוי לעבד הוא ממה שנאמר כל חרם ולא ממה שנאמר אדם, אבל התוספות הביאו בהדיא דהיינו משום דעבד כנעני קרוי אדם, עכ"פ בתוספות מבואר שעבד כנעני נחשב אדם ודלא כספר המנהיג.

ולהלכה הביא בבית יוסף (שם) מדברי התוספות (נדה ע"א:) והרא"ש במסכת ידים (פ"א מ"ה) והרשב"א בתורת הבית ובתשובותיו המיוחסות להרמב"ן (סי' קנא) והסמ"ג (עשין כז קיג). והתרומה (סי' עט) שכתבו שאפילו גוי יכול ליטול ידי הישראל ונטילתו כשירה. וכן פסק בשולחן ערוך. (וראה שם שהביא מארחות חיים בשם הרמב"ם שאין ליטול מגוי וכתב שט"ס הוא שלא מצינו כן ברמב"ם. וראה עוד ברמב"ם. וראה שם שהביא ובמשנה ברורה (סי' קט) הביא מהמג"א הגר"ז ודה"ח שלכתחילה טוב ליזהר שלא ליטול ידים מגוי. אך החזו"א (סי' כג סק"ח) הביא דברי המג"א ולא הסכים לזה וכתב שלא מצאנו מי שהחמיר בזה.

והנה הט"ז (או"ח סי' ד סק"ז) כתב שכשם שבנטילת ידים שחרית אין ליטול את הידים ממי שלא נטל עדיין את ידיו, כך גם בנטילת ידים לסעודה יש להיזהר שלא ליטול ממי שלא נטל עדיין. אך בשלחן הטהור (סי' קסב זר זהב סק"א) הקשה עליו שדוקא בנטילת ידים שחרית שרוח רעה שורה על הידים אין ראוי ליטול לידים ממי שרוח רעה שורה על ידיו, אבל נטילת ידים לסעודה שאינה אלא לטהרה, כיון שהמים אינם מקבלים טומאה מהאדם שנוטל אין סיבה שלא יוכלו ליטול ידים ממי שלא נטל עדיין, וכתב שאין מי שלא נטל ידיו גרוע מעבד וגוי שנפסק להלכה בשו"ע שיכולים ליטול מהם לידים ושלא כספר המנהיג. וכן הכרעת המשנה ברורה (סי' ד סק"ב) שבנטילה לאכילה רשאי ליטול ממי שלא נטל ידיו. ומכל מקום כתב בשלחן הטהור שטוב ליטול ידיו מאחר שנטל ידיו ותהיה הנטילה בכשרות בלי פקפוק.

יום שב"ק י"ג אדר

מגילה כ"ד

תפילין של ראש על הכובע

ציפה זהב ונתנה על בית אונקלי שלו הרי זה דרך החיצונים. ופירש רש"י הטעם כיון שצריך שיתקיים בתפילין של ראש לך לאות (שמות יג ט) ולא לאחרים לאות. והר"ן (טו: ד"ה האומר) כתב שמכאן דקדק הרשב"א שתפילין של ראש מותר לתת על כובעו או על כיסוי הראש, שהרי בשל יד לא אסרו ליתן על גבי אונקלי משום חציצה אלא משום שנאמר בהם לך לאות, ובלי טעם זה מותר, ואילו תפילין של ראש אדרבא כתוב בהם (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ וגו' נופסוק זה על תפילין של ראש נאמר כמבו' לעיל (טו:). אלא שהקשה מהברייתא לענין כהן גדול ששערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין. ולדבריו למה צריך לזה הרי יכול להניח גם על גבי המצנפת. וכתב לחדש שיתכן שהטעם שהיה שער בין מצנפת לציץ הוא מפני שאסור לתת כלי אחר של מצוה על המצנפת (והביאו בשו"ת הריב"ש סי' קלו ובתשב"ץ ח"א סי' ל). וכ"כ בחידושי הרשב"א. ובתשובה מהרשב"א (שהועתקה בחלקה בתשובותיו ח"א סי' תתכז, ובשלמות בארחות חיים הלכות תפילין סי' יח) ביאר יותר, שאי אפשר להניח התפילין על המצנפת שכיון שמניח התפילין לשם מצוה אי אפשר להניחם על המצנפת ואם נתנם למצוה אף הן חוצצין לפיכך אם לא היה שער נראה בין ציץ למצנפת לא היה מניח תפילין. וראה מה שכתב בארצות החיים (סי' כז סק"ב) בביאור דבריו.

ובשו"ת הרשב"א (ח"ז סי' תט) נראה שלא התיר היתר זה אלא למי שחש בראשו. אך בשו"ת הרשב"א (מיוחסות סי' רלג) כתב הרשב"א שהוא מסתפק בזה כמה שנים וגם בשו"ת (ח"ג סי' רפב) כתב שפשט ההלכה שצריך להניח על הראש ממש אלא שלהלכה ולא למעשה אומר שמותר להניח של ראש על הכובע. ותירוץ נוסף כתב הרשב"א בתשובותיו (ח"ג סי' רפב) שאף שאין דין חציצה בין התפילין מכל מקום מצנפת כיון שהיא מצוה היא מפסקת.

ואופן נוסף הביא הרשב"א בתשובה (ח"ה סי' יב) מהשואל שמה ששנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפילין, לא שהיה מניח בשעת העבודה שאם כן הרי זה יתור בגדים, וכל לשון זה אינו אלא לומר שהמצנפת היתה בגובה הראש ולבאר כמה ריווח יש בין הציץ למצנפת שהוא כשיעור תפילין. אבל הרשב"א דחה ראיותיו ולא הסכים לדרך זו.

אולם הרא"ש בהלכות תפילין (סוסי"י יח. וראה עוד בשו"ת הרא"ש כלל ג סי' ד) הוכיח מחמת קושיא זו שגם בתפילין של ראש צריך שיהיו על בשרו ואם הניחם על כובעו לא יצא ידי חובתו מפני חציצת הכובע.

ובשו"ת ריב"ש (סי' קלז) הקשו על שיטת הרשב"א ממסכת ע"ז (מד.) לענין עטרת מלכים שהיה מניחה במקום תפילין, והקשו שם שהרי צריך להניח תפילין, ותימצו שמקום יש בראש להניח שתי תפילין. ולמה לא תירצו שיניח תפילין על העטרה. והריב"ש נשאר בקושיא, והתשב"ץ צירף קושיא זו לכמה סיבות שלא לפסוק כשיטת הרשב"א. אבל באמת הרשב"א עצמו עמד בזה (בשו"ת ח"ג סוסי"י רפב) וביאר שעטרת דוד שאני שאילו לא היה שם מקום מגולה לא היה אפשר להניח תפילין על על העטרה כנגד מקום שמוחו של תינוק רופס. נראה עוד בתשובת הרשב"א (ח"ז סי' תט) שהביא ראית האוסרים מדברי הירושלמי (ברכות פ"ב ה"ג) ממנהג ר' יוחנן בסתיו שלא היה מניח תפילין מפני הקור, ואם מותר להניח על הכובע למה נמנע. ובספר המעריך (ערך חזק) ובהגהות מהר"ם דילונזאנו על הירושלמי העתיק התשובה במלואה, שהרשב"א דן בנוסח הנכון בירושלמי. ובתשב"ץ (ח"א סי' ל) הביא משם ראיה להרשב"א. וראה עוד בבית יוסף (או"ח סי' כז ובשו"ע ומשנ"ב שם ס"ה).

יום ראשון י"ד אדר

מגילה כ"ה

חזנים הכופלים תיבות בתפילתם

בגמרא מבואר שהאומר שמע שמע משתקים אותו, וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח סי' ס"ט) שאסור לומר שמע ב' פעמים, בין שכופל התיבות שאומר שמע שמע בין שכופל הפסוק ראשון.

ונחלקו הפוסקים בפירוש הדברים, שיש אומרים שהוא שאומר כל הפסוק וחוזר ואומר שנית אבל אם כופל כל תיבה מגונה הוא אבל אין משתקין אותו שאין זה דומה למקבל עליו שתי רשויות אלא כמתלוצץ, ויש אומרים להיפך שכשכופל כל תיבה משתקין אותו וכשאומר כל הפסוק ושונה אותו אין משתקין אותו אבל מגונה הוא. וראה אליבא דהילכתא. ומבואר לפי הפירוש הראשון שהכופל תיבה ב' פעמים בתפילתו נראה כמתלוצץ ומגונה הוא.

וכתב בערוך השולחן (או"ח סי' שלח ס"ח) בדבר מה שיש חזנים שאומרים התיבות וכופלים ומשלשים אותם, וכל יראי אלקים מצטערים בזה ואין בידם למחות כי ההמון פרוץ ואין שומעין בזה לדברי חכמים באמרם שזהו אצלם עונג שבת ועונג יו"ט, וכתב שאולי באמת אין איסור בזה וטוב לפני האלקים ימלט מזה ואנחנו ללמד זכות באנו על זרע קודש שתומי עינים, ואולי ממה שאמרו בסוגייתנו שרק על שמע שמע משתקים אותו משמע שבשאר תיבות אין איסור בדבר אם כופלים ומשלשים אותם, ולכן הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין.

אך בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' לא) האריך ונתן כמה טעמים לאסור לכפול התיבות פעמיים או יותר, וכתב שרע עליו המעשה הזה שמקורב באו וכבר האריך בזה הגאון בעל התבואות שור בבכור שור (ראש השנה טז) והאריך בגנות אלו הדברים וכתב שהחיוב על כל רב אשר בידו למחות בהם. ומהר"ם שיק כתב ה' טעמים לאסור הדבר, והביא מה שהזכירו בסוגייתנו על הכופל שמע שמע שהוא מגונה, וכתב שהוא הדין בשאר תפלה, שכל תיבה יש לה סוד ספור ומנוי מאנשי כנסת הגדולה. ובקונטרס דברי זאב (ח"י עמ' כא) הביא דברי הערוך השולחן וכתב שלדעתו צדקו היראים שאין דעתם נוחה מהכופלים את התיבות, שאף שלא אמרו בסוגייתנו שהרי הוא מגונה אלא בכופל שמע שמע, מכל מקום יש לנו ללכת אחר הטעם, והטעם שאמרו שהוא מגונה הוא כיון שהוא כמתלוצץ מהתפילה, וטעם זה שייך בכל התפילה ולא רק בכופל שמע שמע.

וכן כתב בשו"ת בן פורת (ח"ב סי' ז) שצדק הרב מקינצק כי החזנים בזמנינו הצד השווה שבהם עושים שלא כדין במה שכופלים התיבות והמאמרים בתפלתם, להראות יופי גינתם ולהתנאות בקולם, וזה בודאי הפסק גמור בתפלה, וגם צריך המתפלל שיכוין לבו לשמים, ואלו החזנים בשאט נפש מסירים כוונת דעתם לגמרי מענין התפלה, וכל כוונתם שיעלה ניגוןם יפה, ובמקום שהתפלה תהיה דרך תחנונים עושים ממנה כמו קונצרט, ואין ביד הרבנים למחות בעונות הרבים.

ובספר תורת חיים (סופר סי' נג ס"ק כה) כתב שהחזנים הכופלים התיבות שבתפלה ובקדושה הוא הפסק גדול, ופעם אירע בפני אדוני אבי מורי ורבי ז"ל [בעל המהנה חיים] שהחזן כפל התיבות בקדושה, וגער בו באמצע הקדושה, ובודאי שיש איסור בדבר. וכן פסקו בשו"ת פקודת אלעזר (סי' כה) ובשו"ת פרי השדה (ח"א סי' כט) ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' כב), ובשדי חמד (אסיפת דינים מע' הפסק) הביא להלכה דברי המהר"ם שיק הנ"ל.

יום שני ט"ו אדר

מגילה כ"ו

זהירות בקדושת רצועות התפילין

בגמרא מבואר שרצועות של תפילין הם תשמישי קדושה, וכתבו התוספות (ד"ה תשמישי) שמכאן משמע שהדל"ת והיו"ד שבקשר הרצועה אינן אותיות גמורות ואינם הלכה למשה מסיני כי אם השי"ן שבבתים, שהרי אם היו אותיות גמורות היו קדושים כדין הקדושה עצמה ולא היו רק תשמישי קדושה. ושלא כרש"י שפירש שגם אותיות אלו הם מהלכה למשה מסיני. (וראה מה שהאריך בזה בחי' הגרי"ז על הרמב"ם תפילין פ"ג הט"ז).

ולענין גרירת רצועות התפילין על הארץ, כתבו האחרונים לדון בדבר לאיסור מקל וחומר מחוטי הציצית, שפסק בשו"ע (או"ח סי' כא ס"ד) שיש ליזהר כשאדם לובש טלית שלא יגרור ציציותיו. וכתבו הראשונים שכל המגרר ציציותיו עליו הכתוב אומר (ישעיה יד כג) וטאטתיה במטאטא השמד (בעלי התוספות עקב סוד"ה והיה, האגור סי' ו).

וטעם הדבר משום ביזוי מצוה (מג"א שם סק"ג, משנ"ב ס"ק יח). ואם בציצית שאינם קדושים אלא רק חפצא של מצוה הם יש בהם דין ביזוי מצוה, כל שכן בתפילין שהם חפצא של קדושה. אלא שלענין גרירת חוטי ציצית אין הענין מוסכם שהדבר אסור בכל גווני, ובמאמר מרדכי (שם ס"ק כא) כתב בשם הרוקח שאין האיסור אלא כשדורך עליהם, ואף לדעת האגור שכתב שהאיסור הוא בגרירה היינו דוקא כשמגרר אותם דרך שררה וגאווה. וכעין זה כתב בארצות החיים (ס"ק יד) שהאיסור הוא רק במגרר דרך בזיון. ובערוך השולחן (שם ס"ז) הביאו וכתב שאין אפשר שלא יהיה כן, והלא הוא טרוד בתפלה או בתורה וממילא הם נגררים על הארץ, ויש שתוחבין קצוות הטלית בחגורתו מטעם זה ואני לא ראיתי לגדולים שעשו כן ואין בזה שום חשש אם במקרה נגררים בארץ. (וע"ע נהר שלום סוף סי' כא, ושו"ת בית יעקב סי' צב).

אך לענין תפילין כתב ר' מנחם די לונזאנו בספר עדי זהב והביאו במאסף לכל המחנות (סי' כא ס"ק כא) בארוכה, שכבר הפחידו את ההמון וגם קצת מן הלומדים בענין זה של גרירת חוטי הציצית על הארץ, עד שאם יראו בבית הכנסת ציצית נוגע על הארץ יחרדו כולם חרדה גדולה כאילו היה ספר תורה על הארץ וירוצו כולם גדולים וקטנים להגביהו, ואם יראו רצועת התפילין נגררת על הארץ אין חוששים לזה כאילו הותרה רצועת הסנדל, ולא עוד אלא שרבים מעמי הארץ משליכים את הרצועות בכוונה על הארץ בחשבם שאין בכך כלום, ואין מוחים בידם ונהפך הדבר והיה להיפך.

וכן העתיק בקיצור של"ה (סוף הלכות תפילין) מספר מצת שמורים [סוף שער הציצית, ומקורו מספר עדי זהב הנ"ל]. וכן כתב בערוך השולחן (או"ח סי' מ ס"א) שלא יגררו הרצועות על הקרקע.

ובספר אות חיים ושלום (סי' כז ס"ק יח) כתב בשם פרי עץ חיים (פ"י ד"ה מהחברים) שכתב שטוב שישים סופי הרצועות בתוך אבנטו כדי שלא יגיעו לארץ.

וכן כתב בדינים והנהגות לחזו"א (פ"ג הל' תפילין סי"א) שהחזו"א הקפיד מאוד שהרצועות לא יגיעו לרצפה.

אך בהשמטות לספר דרכי חיים ושלום (עמ' שעה) כתב על הרה"ק ממונקאטש שכשהסיר הרצועה מתפילין של יד השליך הרצועה בפתיחתה קצת על הארץ, והגביה אותה מיד ולקח את התפילין של יד. והדבר נובע מהרה"ק מראפשיץ בעל זרע קודש וכן נהג אחריו הדברי חיים מצאנז ובנו הרה"ק משינאוא, והוא גילה שהדבר נזהר רק להבאים בסוד ה'.

יום שלישי ט"ז אדר

מגילה כ"ז

הנחת שאר ספרים על גבי חומשים

בגמרא מבואר שמניחין ספר תורה על גבי תורה ותורה על גבי חומשין וחומשין על גבי נביאים וכתובים אבל לא נביאים וכתובים על גבי חומשין ולא חומשין על גבי תורה, וכן נפסק להלכה בשו"ע (יו"ד סי' רפב סי"ט).

וכתב הרמ"א (שם) שכל זה כשהם כרוכים בב' כריכות שכל אחד כרוך בפני עצמו, אבל בכרך אחד מותר שיהיה נביאים על גבי תורה וכיוצא בזה. אך בברכי יוסף (ס"ק יט) הביא שהרמב"ם מנע מלכתוב תנ"ך בכרך אחד, כיון שכשקורא את התנ"ך נמצא שהנביאים הם על גבי התורה. וכן היה מונע מלכתוב התרגום או הפירושים עם התורה בכרך אחד. אך כתב שנתפשט המנהג להקל בזה ואין מי שחושש בדבר.

ובשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' קפב) כתב לפי זה שהוא הדין שמותר להדפיס בכרך אחד עם פירוש בלשון לע"ז, גם אם כותבים באופן כזה שכשיהיה הספר סגור יהיה הלע"ז על התורה, כיון שבכרך אחד אין להקפיד וכדברי הרמ"א.

והסתפק בבית יחזקאל (ח"א עמ' שמה) בדין הסדורים שיש בהם קטעי חומש לקריאה בשני וחמישי, או שיש בהם ספר תהלים, אם מותר להניח עליהם סידור שאין בו קטעי חומש או תהלים, או שמא כיון שבכל סידור יש גם כן פרשת שמע נמצא שבכולם יש דין חומש ויכולים להניח אותם על שאר הסדורים.

אמנם בערוך השלחן (יו"ד סי' רפב סכ"ב) כתב שנראה שכל הדין להניח חומש על גבי נביאים הוא דוקא בחומשים הכתובים בקלף בקדושת ספר תורה, אלא שנחלקו לחמשה חומשים ולכן אין בהם קדושת ספר תורה לגמרי לענין לקרות בהם בצבור, והקדושה אחת היא אלא שמשום כבוד הצבור אין לקרות בהם, ולכן צריך להניחם על גבי נביאים. אבל כשלא נכתבו לשם קדושת ספר תורה, וכל שכן כשכתובים על נייר, וכל שכן בחומשים הנדפסים, קדושתם שווה עם קדושת נביאים וכל כתבי הקודש.

והביא ראיה לדבריו מרש"י בסוגייתו שכתב שחומשים הם ספרי תורה שאין בהם אלא חומש אחד (וע"ע שיעורי ר' שמואל ב"ב דף יג). אך בספר עלה לא יבול (עמ' רסט) הביא בשם הגרש"ז אויערבאך שדברי הערוך השלחן לא נתקבלו ושומרי תורה מקפידים על כך.

ובארחות רבינו (ח"ג עמ' קסב) הביא מהחזון איש שמותר להניח ראשונים ואחרונים על גמרא כיון שהם באים לפרש דברי הגמרא. אך ראה גנזי הקדש (שם הערה סד) שיש מאחרוני זמנינו שכתבו שכהנהגה טובה ראוי להיזהר שלא להניח ראשונים ואחרונים על גמרא, אך באחרונים עצמם אין קפידא.

ובספר זכרון יעקב (ליפשיץ) העיד על הגאון ר' יצחק אלחנן ספקטור שהקפיד שלא להניח ספרי אחרונים על גבי ראשונים. אך בלקט יושר (ח"ב יו"ד עמ' נט ענין א) כתב שזוכר שהיה רבו התרומת הדשן מניח הגמרא לבד ורש"י לבד והתוספות לבד והפוסקים לבד, כשם שאין מניחין נביאים וכתובים על גבי חומשים. וזוכר שבשעת הישיבה היו הבחורים מניחים הפירושים והתוספות על הגמרא בשביל לימודם ומתוך כך היו מקלקלים הגמרא או הפוסקים. והיה נדבר איך שייך לקלקל הספרים והשיב הגאון זצ"ל שלכך נכתבו בתחילה.

יום רביעי י"ז אדר

מגילה כ"ח

קריאת אדם בשם משפחתו

בגמרא מבואר שאחד הדברים שבזכותם זכה רבי זירא לאריכות ימים, הוא כיון שמעולם לא קרא לחבירו בחניכתו, ויש אומרים בהכינתו.

ופירש רש"י שבחנינתו היינו אם כינו שם לחבירו לגנאי, ובחנינתו היינו באותו כינוי שמסודר ובא לו ממשפחתו שם דופי. ובשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' קסו ס"ק כט) נשאל אם יש להביא ראיה שהנהגה שלא לקרוא לחבירו בשם משפחתו מאריך ימים, וכתב שלפי דברי רש"י בסוגייתו אין ראיה, כיון שגם ללשון השני שמדובר בשם משפחה, הרי זה דוקא בשם משפחה של גנאי. וכן כתבו התוספות (תענית כ: ד"ה בהכינתו), שפירוש בהכינתו היינו בכינוי שמכנין אותו בן אדם לגנאי, ופירוש בחנינתו היינו כינוי שם משפחתו והוא שם שם לווי, כגון רבי אברהם אבן עזרא שכל בני משפחתו היו נקראים כך. וכתבו התוספות שדוקא כשהוא לגנאי אין ראוי לקרותו בשם זה, אבל לשבח מותר.

אמנם בספר בניהו (בסוגייתו ד"ה ולא קריתי) כתב הבן איש חי שהכינתו (ולפי גירסתו חנינתו) היינו כינוי של שם חבירו שלפעמים אנשים מכנים את שמו הפרטי של חברים כגון אם שמו יצחק קוראים אותו חוגי ואם שמו אליהו קוראים אותו אליאס ואם שמו יהודה קוראים אותו אריה וכדומה, וחכינתו היינו שם משפחתו כמו לוריא או גבאי או אלגאזי וכיוצא בזה, ודרכן של בני אדם כשמדברים באדם אחר קוראים אותו בשם משפחתו שאומרים לוריא הלך או לוריא בא או לוריא מכר וכן על זה הדרך. ועל זה אמרו בגמרא שהוא היה נוהג להזכיר שם האדם בשמו ממש ולא שינה את שמו כדרכם של בני אדם, וגם לא היה מזכירו בשם משפחתו בלבד, ומחמת כן האריך ימים כיון שחיות האדם תלויה באותיות שמו האמיתי כמו שכתב בערבי נחל, ואם מזכירו באותיות שמו האמיתי הרי הוא מחזק את חיותו התלויה בשם זה, ולכן מדה כנגד מדה זכה לאריכות ימים.

ובשו"ת ודרשת וחקרת (ח"מ סי' יב) כתב להלכה כדברי התוספות שאין שום מניעה לקרוא לאדם בשם חניכה של שבח, וכתב שלפי זה נראה שמותר בזמנינו לקרוא לאדם בשם משפחתו, אך כתב שנראה שגם זה תלוי לפי העת והזמן וכהיום נראה שיש להוסיף איזה תואר כגון הרב פלוני או ר' פלוני וכו', כל אחד לפי כבודו.

ובספר פלא יועץ (אות כ כינוי) כתב להזהיר ביותר בקריאת שם הרבנים שלא לקרוא אותם בחניכתם, כמו שנוהגים מקצת אנשים לומר הרב קארו, הרב אלשיך הרב אלגאזי וכדומה, אלא יאמר מהר"י קארו, מהר"ם אלשיך וכיוצא בזה, כיון שיש איסור בשאר אנשים לקרוא להם בחניכתם ועל אחת כמה וכמה ברבותינו הקדושים. אך בספר יפה ללב (ח"ג יו"ד סי' שלד אות טז) כתב שאחר המחילה לא צדק בזה ואין להאשים על כך, שאין איסור בדבר אלא אם קורא את החכמים בחניכתם בלי שום תואר כלל, אבל אם אומר בליווי שם תואר כגון הרב אלשיך הרב אלגאזי אין איסור בדבר, ואדרבה תפארת גדולה היא זו וכן עמא דבר שמזכירים את שמות הרבנים בשם משפחתם בתוספת תואר הרב או תואר אחר, שכל שמזכיר עמו קודם הכינוי שם התואר מותר אפילו בפניו וכן נהגו מפני הכבוד.

ויש להעיר מהרב רבי יהודה בן ברזילי אלברצלוני בעל ספר העתים שתמיד הוא מוזכר בספרי הראשונים בשם משפחתו הרב אלברצלוני (ראה רשב"א יבמות מו. ד"ה כתב הרב, קידושין סה: ד"ה מי, ב"ב ט. ד"ה הא, ועוד במקומות רבים), ולא בשמו הפרטי רבי יהודה (ראה שו"ת התשב"ץ ח"א סי' טו).

יום חמישי י"ח אדר

מגילה כ"ט

כפתור ופרה

אמרות קודש מגדולי ישראל
לפי סדר הדף היומי

כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה (מגילה כ"ג:)

בגין דקב"ה אסתלק ביקריה וכו' בא לתת טעם למה אין אומרים קדושה זו בפחות מעשרה הואיל ואינה בלשון הקודש, ואמרו בפרק מי שמתו (ברכות כא:): ובפרק הקורא את המגילה בתרא 'ונקדשתי בתוך בני ישראל' (ויקרא כב לב) כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה, וביאר המאור הקדוש ע"ה כי כל קדושה שהיא בלשון הקדש אינה אלא בעשרה בשביל שהשכינה משתתפת בלשון זה, ולזה 'ונקדשתי בתוך בני ישראל' שהם לשון הקודש ולא שאר אומות שיש להם לשון אחר, ואם כן למה אין אומרים קדושה זו בפחות מעשרה, לזה אמר כי בשביל שהקב"ה מתעלה בכבודו בקדושה זו יותר משאר קדושות לא נתקנה בפחות מעשרה.

(תולדות יצחק, סו קדי)

חיישין שמא מינות נזרקה בו (מגילה כ"ד:)

הנה בימי התנאים והאמוראים היה חילוק והבדל גדול בין פשוטי העם ובין יודעי ספר כמאגרא רמא לבירא עמיקתא, ואף המפטיר בנביא ושלוח ציבור אדם חשוב היה ובעל כונה, וחששו ודקדקו אחריו ואחרי מעשיו דהנה עיקר הלבוש באדם שצריך שיהיה נאה הוא גופו שילבוש את הנשמה שעושה בו מלאכת אלכימאי, אבל הלבוש שילבוש את גופו רק צריך שיהיה שלם כדי לכסות את הערוה ואת הבשר, ואם הוא אינו רוצה לעבור לפני התיבה מחמת שבגדיו צבועים ואינם נאים מורה שעיקר אצלו בגדי החוץ, ועל עיקר הבגד והלבוש אינו נותן לבו וחיישין שמא נזרקה בו מעט מן המינות.

(חידושי האל"ף י"ח)

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (מגילה כ"ה:)

הוא גם כן אמת ונוטה לצד מה שזכרנו. אלא שהרבה פעמים יטעו בני אדם ויחשבו קצת פעולות האדם הבאות לבחירתו שהוא מוכרח עליהן, כוזג פלוני או היות זה הממון בידו. וזה בלתי אמת, כי זאת האשה אשר לקחה בכתובה וקדושין והיא כשרה לו לקחה לו לפריה ורביה והיא מצוה, והשם יתברך לא יגזור בעשית המצוה. ואם יהא בנשואין אסור היא עבירה, והשם לא יגזור בעשית העבירה. וכן זה אשר גזל ממון פלוני או גנבו ממנו או הכה אותו וכחש בו ונשבע עליו לשקר, אם נאמר שהשם יתברך גזר על זה שיהיה זה הממון לידו ושיצא מיד זה האחר, כבר גזר בעבירה ואין הענין כן.

אבל כל פעולות האדם הבאות בבחירתו בהן בלי ספק תמצאנה המצוות והעבירות, כי כבר בארנו בפרק השני, שמצוות התורה ואזהרותיה הן בפעולות אשר לאדם בהן בחירה שיעשן או שלא יעשן, ובזה החלק מן הנפש תמצא יראת שמים ואינה בידי שמים אבל נמסרה לבחירת האדם, כמו שבארנו. אם כן מהו אמרם הכל בידי שמים, אמנם ירצו בו הענינים הטבעיים אשר אין בחירה לאדם בהם כגון בהיותו ארוך או קצר, או רדת המטר או עצירה, או הפסד האויר או זכותו וכיוצא בהם מכל מה שבעולם זולת תנועות האדם ומנוחתו. ואמנם זה הענין אשר בארו חכמים, שהמצוות והעבירות אינן בידי שמים ולא ברצונו אבל ברצון האדם, נמשכו בזה אחרי דברי ירמיהו ע"ה והוא אמרו (איכה ג לח) 'מפי עליון לא תצא הרעות והטוב' שהרעות הם המעשים הרעים והטוב הם המעשים הטובים ואמר שהשם יתברך אינו גוזר על האדם לעשות רע או טוב, ואחר שהענין כן ראוי לאדם להתאונן ולבכות על מה שעשה מן החטאים והעבירות אחר שפשע ברצונו ואמר (שם לט) 'מה יתאונו אדם חי גבר על חטאיו', ואחר כך שב ואמר שרפואות זה החולי בידינו כי כמו שפשענו בבחירתנו כן לנו לשוב ממעשינו הרעים ואמר אחר כך (שם מ - מא) 'נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה' נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים'.

(אנונה פרקית להרא"ה, בהקדמה פ"ח)

חיוב נשים בפרשת זכור

במשנה מבואר שבשבת השניה של חודש אדר כשהיא לפני פורים קוראים בפרשת זכור.

וכתב בספר החינוך (מצוה תרג), שנשים פטורות ממצות זכירת מעשה עמלק, משום שאין מסורה להם המלחמה. והקשה במנחת חינוך שהרי אשה מצווה בהריגת שבעה עממין אף שהוא מעשה מלחמה (מצוה תכה), ואם כן מדוע פטורה מזכירת מעשה עמלק. ועוד שהרי במלחמת מצוה גם כלה מחופתה יוצאת ומהיכי תיתי לפטור אשה ממחיית עמלק. ובאמת גם החינוך בעצמו במצות מחיית עמלק (מצוה תרד) כתב שמצוה זו מוטלת על הציבור כולם, ולא מיעט אשה ממצוה זו, וא"כ צריך ביאור למה במחיית עמלק לא מיעט נשים ובזכירת עמלק מיעט נשים. וכן הקשה בספר מצות המלך (דף נה ע"א). וכן כתב המהרי"ל דיסקין בקונטרס אחרון (סי' קב), שאין לפטור את הנשים מפרשת זכור מטעם שאינן בני כיבוש, שהרי במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו כלה מחופתה, וממילא הוא הדין לזכירה.

ובספר מראה הגדול (דרוש ג' לשבת זכור) עמד גם כן בקושיא זו על דברי החינוך, שהרי במלחמת מצוה גם הנשים יוצאות, ותיירץ שאף על פי שהן חייבות לצאת במלחמת מצוה, מכל מקום זהו רק בהצטרפות אל האנשים יוצאי צבא בישראל, אבל הן לבדן אינן מחויבות לעשות מלחמה שאינן בנות מלחמה נינהו. והביאו בשו"ת ציץ הקדש (ריש סימן נא).

ועל דרך זה כתב בשו"ת קרן לדוד (סוף סימן פה) שמכיון שעיקר זכירת עמלק אינה אלא לעורר קנאה ונקם למחות זרעו, ולנקום נקמת ה' מעמלק ומזרעו, חיוב זה לא שייך בנשים, ורק כשכבר יוצאים האנשים למלחמה מחויבות אף הן לסייע להם, אבל בזכירה אין טעם לחייבן כיון שמכל מקום עיקר המלחמה נעשית על ידי האנשים, וכשיזכרו האנשים ויעשו מלחמה ממילא יבאו גם הן לסייעם. וכסברא זו כתב בחתן סופר (ח"ב דף קמ"ב ע"ב). וכן כתב בשו"ת ערוגת הבושם (או"ח סי' רה).

וכתב בשו"ת תורה לשמה (סי' קפז) שאף שנשים פטורות ממצוות זכירת עמלק, עבדים חייבים, שאף על פי שכל מצוות שהנשים פטורות מהם גם עבדים פטורים, היינו דוקא במצוות שפטורם הוא בעצמם כמו מצוות עשה שהזמן גרמן, אבל כאן שאין פטור האשה אלא משום שאינה שייכת במצוה זו, עבד ששייך במציאות זו חייב גם במצות זכירת מעשה עמלק לעורר המלחמה.

ולמעשה כתב בשו"ת בנין ציון (החדשות סי' ח) שקבל מאדמו"ר הגאון ר' אברהם בינג זצ"ל הגאב"ד דק"ק ווירצבורג בשם רבו החסיד שבכהונה הגאון מו"ה נתן אדלער זצ"ל שהנשים חייבות בפרשת זכור, ושהקפיד שאפילו המשרתת שלו הוצרכה לשמוע פרשת זכור, וכן נהג אחריו. אבל החזון איש הכריע כספר החינוך, וכ"כ משמו בספר טעמא דקרא, וכן העידו בשם בני ביתו של החפץ חיים שאמר שנשים אינן צריכות לשמוע פרשת זכור.

וכן כתב בתורת חסד (או"ח סי' לח) שמנהג הנשים שלא ללכת אפילו לשמוע קריאת פרשת זכור. ולכל הדעות אשה שרגילה ללכת לשמוע פרשת זכור שלושה פעמים צריכה התרת נדרים כדין כל מנהג טוב.

החומר ממדור "כפתור ופרח" מתור

מתיבתא הגמרא של לומדי הדף היומי

לפרטים ולהזמנת חוברת דוגמא חינם

חייגו 1800-22-55-66

כליל השלמות
פאר היצירה

יקרה היא מפנינים

מבצע ענק לרגל ההופעה!

ש"ס עוז והדר 25 כרכים מפוארים לראשונה גם בפורמט פנינים (26 ס"מ)

הש"ס המושלם ביותר, עם כל המעלות שבש"ס החתנים!
פרי עריכה רבת עמל של מאות תלמידי חכמים במשך למעלה מעשרים שנה, בעריכה אמיתית ומדויקת, נפה אחר נפה, עם עשרות חיבורים והוספות חדשות.

הרי"ף וכל נושאי כליו נערכו לראשונה מחדש בתוספת רבבות ציונים ומראי מקומות, עשרות מפרשים חדשים והגהות רבות מכת"י ודפוסים ישנים שלא נדפסו בש"ס וילנא, ביניהם הגהות מכת"י האר"י ז"ל ובעל 'מגלה עמוקות' ז"ל מתוך כת"י יחידים בעולם.

חדש הפנינים!

ספר המרדכי מוהדר מחדש בהגהה מדוקדקת ע"פ דפוסים ראשונים

מוקד הזמנות:

1800-22-55-66

תורה
מפוארה
בכלי
מפואר

